

June 13, 2009

Avgi Anagnoseis

Review by Anda Dialla

http://avgι-anagnoseis.blogspot.com/2009/06/blog-post_1723.html

13/6/2009

Κριτική του μονοδιάστατου «Ελληνισμού»

Τι είδους εννοιολογική κατηγορία είναι ο Ελληνισμός; Πρέπει να τον εννοούμε στον ενικό ή στον πληθυντικό αριθμό; Η εθνική (εθνικιστική) ρητορεία (ακαδημαϊκή και δημόσια) θα απαντούσε αυθορμητώς ότι είναι μια εθνική κατηγορία, ότι ο Ελληνισμός είναι ένας και αδιαίρετος ΤΗΣ ΑΝΤΑΣ ΔΙΑΛΛΑ ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΖΑΧΑΡΙΑ (ed), *Hellenisms. Culture, Identity, and Ethnicity from Antiquity to Modernity*, Aldershot, Ashgate Variorum, 2008. σελ. 474

Παρά το γεγονός ότι είναι πλέον κοινός τόπος (τουλάχιστον μεταξύ των ειδικών) ότι ο εθνικιστικός λόγος μεταβάλλεται και μετασχηματίζεται, ο λόγος περί συνέχειας των νέων Ελλήνων -ως κατ' ευθείαν απογόνων των αρχαίων Ελλήνων, ως συνεχιστών του έργου τους και κατ' εξοχήν κληρονόμων του πολιτισμού τους- θεωρείται αναμφισβήτητη αλήθεια, ενώ η όποια αντίρρηση συχνά παράγει έντονες δημόσιες αντιπαραθέσεις. Διαβάζοντας το βιβλίο που επιμελείται η Κατερίνα Ζαχαρία, με τίτλο *Ελληνισμοί: Κουλτούρα, ταυτότητα και εθνοτική ταυτότητα από την αρχαιότητα μέχρι τη νεωτερικότητα*, είχα την αίσθηση ενός προκλητικού ταξιδιού σε ποικίλους τόπους και χρόνους, με προορισμό την πολυπρισματική κατανόηση της έννοιας του Ελληνισμού. Είναι ένα ταξίδι που κλονίζει, σε εγχώριο/εθνικό, τουλάχιστον, επίπεδο τις έως σήμερα μονοδιάστατες αναγνώσεις του Ελληνισμού, οι οποίες είναι (εν πολλοίς) προϊόν των ιδρυτικών μύθων του ελληνικού κράτους και των εθνικών ιδεολογημάτων που εξ αρχής το συνόδευσαν και συνέβαλαν τόσο στην δημιουργία του όσο και στην σύμψηξή του. Ο υπό συζήτηση τόμος, καρπός διεπιστημονικών προσεγγίσεων, απαρτίζεται από μια σειρά κειμένων που εξετάζουν την αρχαιοελληνική κληρονομιά και τις διαφορετικές εκδοχές της

ελληνικής εθνοτικής και πολιτισμικής ταυτότητας, από την αρχαιότητα έως σήμερα. Συγγραφείς από διαφορετικά πεδία, όπως ιστορία, ανθρωπολογία, εθνογραφία, πολιτισμικές σπουδές και συγκριτική λογοτεχνία επιχειρούν να απαντήσουν στο ερώτημα ποιους και με τι τρόπο εξέφραζε και εκφράζει η κατηγορία ελληνικός/Ελληνισμός σε διαφορετικές περιόδους. Τα δεκατέσσερα κεφάλαια του τόμου κατανέμονται σε τρία μέρη. Στο πρώτο εξετάζεται η ελληνική κουλτούρα και ταυτότητα, από την αρχαϊκή έως την βυζαντινή περίοδο. Εδώ συζητούνται θέματα όπως η ρευστή διχοτομία Έλληνες vs Βάρβαροι, που εννοεί ότι τα σύνορα μεταξύ των δύο είναι διαπερατά. Εξετάζεται η διαπραγμάτευση των ταυτοτήτων, η ελληνικότητα των Μακεδόνων, με βάση τα κριτήρια του Ηροδότου (Katerina Zacharia, Simon Hornblower)• η ελληνική ταυτότητα κατά την ελληνιστική περίοδο, όταν ελληνική γλώσσα και πολιτισμός επεκτάθηκαν πέρα από τα όρια των ελληνικών πόλεων-κρατών (Stanley Burstein)• η ελληνική και ρωμαϊκή ταυτότητα (Ronald Mellor)• τέλος, το ερώτημα Χριστιανοί vs Βάρβαροι και παγανιστές/Έλληνες κατά τη βυζαντινή περίοδο (Claudia Rapp). Το δεύτερο μέρος, με τίτλο «Πολιτισμικές κληρονομίες. Οι Ελληνισμοί που ταξιδεύουν: Μεσογειακή αρχαιότητα, ευρωπαϊκές κληρονομίες και η Νεώτερη Ελλάδα», καλύπτει την μεταβυζαντινή περίοδο έως τον πρώιμο 20ό αιώνα. Εδώ, οι συμβολές εστιάζουν στις πολιτισμικές κληρονομίες του Ελληνισμού για την Ευρώπη και τη σύγχρονη Ελλάδα. Πιο συγκεκριμένα, εξετάζεται ο γερμανικός φιλελληνισμός (Glenn Most)• ο ευρωπαϊκός φιλελληνισμός και το πρόγραμμα των «πολιτισμικών μεταφορών» του Κοραή (Olga Augustinos)• η δημιουργία ελληνικής εθνικής συνείδησης και η κατασκευή του αφηγήματος περί της «συνέχειας» του ελληνικού έθνους από την Αρχαιότητα ως παρόν (Antonis Liakos)• η αναζήτηση του ελληνισμού στις συλλογικές ταυτότητες ελίτ και χωρικών κατά την μακρά περίοδο 1453-1913 (Dimitris Livaniος). Στο τρίτο μέρος, «Εθνοτική ταυτότητα. Τόποι, συμφραζόμενα, κίνηση. Όψεις του Ελληνισμού: Ελλάδα, Ευρώπη, Σύγχρονη Ελλάδα, Διασπορά», εξετάζονται η σύγχρονη ελληνική ταυτότητα και οι χρήσεις του αρχαιοελληνικού παρελθόντος στην Ελλάδα (Charles Stewart, Peter Mackridge, Κατερίνα Ζαχαρία) και τη Διασπορά της Αμερικής (Yiorgos Anagnostou, Artemis Leontis) υπό την οπτική της ιστορίας των

αναπαραστάσεων και της κουλτούρας ως επιτέλεσης. Μολονότι η λογική παράθεσης των κειμένων υπακούει σε χρονική ακολουθία, αυτό που ουσιαστικά συνδέει τις διαφορετικές προσεγγίσεις σε τέτοιο βάθος χρόνου δεν είναι η ιδέα μιας γραμμικής και τελεολογικής εξέλιξης της ελληνικής ταυτότητας. Εξάλλου, η κατηγορία της ταυτότητας (σύμφωνα με τους εγκυρότερους μελετητές) δεν σημαίνει ένα σταθερό πυρήνα του εαυτού, που ξεδιπλώνεται δίχως αλλαγές και μετασχηματισμούς κατά τις μεταστροφές της ιστορίας. Οι ταυτότητες δεν είναι ενιαίες και ουσιοκρατικές, αλλά εξαρτώνται από καταστάσεις και στρατηγικές των υποκειμένων. Παρά το γεγονός ότι οι διαφορετικές κατασκευές της ταυτότητας/των ταυτοτήτων φαίνεται ότι εδράζονται γερά στο ιστορικό παρελθόν, στην πραγματικότητα οι κατασκευές αυτές αφορούν το ζήτημα του πώς χρησιμοποιούνται στα αφηγήματα περί ταυτότητας μιας δεδομένης κοινότητας οι δεξαμενές της ιστορίας, της γλώσσας και της κουλτούρας. Διερευνώντας το θέμα της διαχρονικότητας του Ελληνισμού, η επιμελήτρια προτείνει να τον αντιληφθούμε ως εθνοτική και πολιτισμική κατηγορία. Η εθνοτικότητα (ethnicity) είναι διαφορετική αναλυτική κατηγορία από την εθνικότητα (nationality). Η σημαντικότερη διαφορά τους εντοπίζεται συνήθως και σχηματικά από τους ειδικούς στο ότι τα έθνη είναι ένα μοντέρνο φαινόμενο που συνδέεται με τη δημιουργία του σύγχρονου κράτους (ως αίτημα ή ως κατάσταση). Η εθνοτικότητα είναι μια μορφή ταυτότητας που όλες οι κοινωνίες μοιράζονται και εννοούν συνδέσεις μεταξύ των μελών μιας κοινότητας, με βάση ορισμένες κοινές κληρονομίες. Οι έννοιες της εθνοτικότητας και της πολιτισμικής ταυτότητας, και όχι της εθνικότητας, καθιστούν δυνατό τον διάλογο για την κατηγορία ελληνικός, από την αρχαιότητα έως τη σύγχρονη χρήση της εντός της Ελλάδας και στη διασπορά. Βεβαίως, θα πρέπει να έχουμε υπόψη μας ότι στην ελληνική περίπτωση η δημιουργία κράτους και κυρίαρχων εθνικών αφηγημάτων περί της ταυτότητας έχουν αναδρομικά εθνοποιήσει το παρελθόν («retrospective ethnicization»)• και αντιστρόφως, πιθανόν δίχως την εθνικοποίηση του εθνοτικού δεν θα ήταν δυνατό να φανταστούμε εφικτή τη σύνδεση μεταξύ του Ηροδότου και των διασπορικών ελληνικών κοινοτήτων της Αμερικής. Ο Ελληνισμός, όπως εξετάζεται στο δεύτερο μέρος του βιβλίου, είναι και μια πολιτισμική κατασκευή

του δυτικού πολιτισμού• οι αρχαιοελληνικές κληρονομίες αποτέλεσαν τον θεμέλιο λίθο της δυτικής νεωτερικότητας. Η κλασική παιδεία διαμόρφωσε τον ευρωπαϊκό κοσμοπολιτισμό αλλά και εθνικισμό. Η ιδεολογική χρήση του Ελληνισμού συνέβαλε και στην αντίληψη περί μιας εξαιρετικής Ευρώπης (Δύσης) που από την αρχαιότητα έως σήμερα μάχεται υπέρ της ελευθερίας και εναντίον της δουλείας, καθώς και στη θεμελίωση του αποικιοκρατικού λόγου. Χάριν παραδείγματος, η μάχη των Θερμοπυλών συχνά παρουσιάζεται ως μια καμπή στην παγκόσμιο ιστορία, ως η αιώνια σύγκρουση ανάμεσα στην πολιτισμένη Δύση και τη βάρβαρη Ανατολή. Μια Ανατολή που από τον 18ο αιώνα «επινοείται» και στο εσωτερικό της Ευρώπης, στις χώρες της λεγόμενης Ανατολικής Ευρώπης, της Ελλάδας συμπεριλαμβανομένης. Στο σημείο αυτό, η ιστορική εμπειρία της Ρωσίας -κατ' εξοχήν ανατολικοευρωπαϊκής χώρας - μπορεί να είναι γόνιμη. Στο ρωσικό περιβάλλον, οι αρχαιοελληνικές κληρονομίες καθώς και ο φιλελληνισμός που εκδηλώθηκε στη δεκαετία του 1820, διαμόρφωσαν πολιτειακές ιδέες με επίκεντρο την έννοια της ελευθερίας, συνδέθηκαν στην πορεία του 19ου αιώνα με τη βυζαντινή ορθόδοξη κληρονομιά, διαμέσου της οποίας πολλοί Ρώσοι διανοούμενοι οδηγήθηκαν στο σλαβισμό. Ο τελευταίος, σε ορισμένες περιστάσεις και για ορισμένους διανοούμενους αποτέλεσε μια μη δυτική εκδοχή του μοντέρνου, που προβλήθηκε και ως όχημα αντίστασης στο κυρίαρχο δυτικό. Οι ρωσικές χρήσεις της αρχαιότητας αναδεικνύουν το ζήτημα ότι η ανατολική πλευρά της Ευρώπης δεν ήταν απλώς καταναλωτής δυτικών ιδεών, αλλά ανέπτυξε και δικές της εκδοχές του μοντέρνου. Ίσως η ανατολικοευρωπαϊκή ματιά στις πολιτισμικές κατασκευές της αρχαιότητας να προσφέρεται για περαιτέρω γόνιμες σκέψεις και αναγνώσεις της πολυφωνίας του Ελληνισμού. Η συζήτηση μπορεί να συνεχιστεί, εμπλουτίζοντας τις θεματικές και τους προβληματισμούς. Οι προσεγγίσεις του Ελληνισμού που μας προτείνει ο συλλογικός αυτός τόμος, ως ρευστής, υβριδικής και πολυφωνικής ταυτότητας, συμβάλλουν στην κριτική ανάγνωση της αρχαιότητας και προσκαλούν σε έναν επιστημονικό και δημόσιο διάλογο στο εγχώριο περιβάλλον. Θα άξιζε να μεταφραστεί στα ελληνικά.

Η Άντα Διάλλα είναι διευθύντρια του Ιστορικού Αρχείου του Πανεπιστημίου Αθηνών και διδάσκει Ευρωπαϊκή Ιστορία στο τμήμα Ιστορίας και Θεωρίας της Τέχνης της ΑΣΚΤ

ΑΝΑΡΤΗΘΗΚΕ ΑΠΌ ΑΝΑΓΝΩΣΕΙΣ ΣΤΙΣ 2:49 ΜΜ